

USUTEADUSLINE AJAKIRI

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI
VÄLJAANNE

Vastutav toimetaja: **O. Sild**

Ajakirja toimkond: O. Sild (juhataja), J. Kõpp, S. Aaslava, H. Masing,
J. Taul, K. Tiit, E. Teppan (korrektor), K. Valdmann (asjaajaja).

Sisukord:

	lk.
Seletuseks lugejatele	1— 2
A. Bulmerincq: Immanueliennustus (Jes. 7) uuemate uurimuste valgusel	2— 7
J. Kõpp: Usuõpetus uues keskkoolis	8—12
O. Sild: Tartu ülikooli kiriku õpetajad ja nende ametisse valimine Vene ajal	13—20
E. Tennmann: Usundtüüpide sõnastikud	21—24
Hugo Masing: Prohvet Maltsvet	24—29
Varia: Akadeemiline Usuteadlaste Selts juhtide vahetusel. Ülevaade A. U. S-i vilistlaskogu tegevusest	30—32

Tartus, 1935

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI KIRJASTUS

Usuteadusline Ajakiri

Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi väljaanne

Vastutav toimetaja: O. Sild

VII aastakäik**1935****№ 1**

Seletuseks lugejatele.

O. Sild.

„Usuteadusline Ajakiri“ algab oma VII aastakäiku vastutava toimetaja vahetusel. Toimetajate vaheldumised ei tohi lugejaid eksitada. Kui 1926 asutati „Usuteadusline Ajakiri“ usuteaduskonna väljaandena, oli juba ette nähtud, et vastutavad toimetajad vahetuvad teatava aja tagant, nagu see ka tegelikult on toimunud. Teaduskond hindas selle ajakirja toimetamist samuti, nagu mõnda muud tasuta ametit teaduskonnas, näit. seminari raamatukogu juhataja ametit, teaduskonna esindamist ülikooli nõukogus j. m. s. Need ametid on vahelduvad, ei saa nõuda, et nende ametite täitjad ei tohiks vahelduda. See ei oleks õiglane ega soovitav.

1933. aastast peale ilmub kõnesolev ajakiri Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi väljaandena. A. U. S-i esimeheks on maksva põhikirja järele üks usuteaduskonna õppejõude. Teaduskonna seisukohalt on kõige soovitavam, et S-i esimeheks oleks igakordne dekaan, kuna siis vahetub S-iga võiks kõige normaalsem olla. S-i esimees on olnud ühtlasi „Usuteadusline Ajakiri“ vastutav toimetaja ja toimkonna juhataja. Sellest nähtub, et dekanadi vaheldumisega vahelduvad selle korra järele ka meie ajakirja vastutavad toimetajad.

1934. a. valiti senine A. U. S-i esimees ja „Usuteadusline Ajakiri“ vastutav peatoimetaja dekaan prof. H. B. Rahamägi Eesti Ev.-Luteruse kiriku piiskopiks. Selle tagajärjel vabastati dekaan prof. Rahamägi omal palvel dekaani ametist ja arvates 1. jaan. 1935 ka professori ametist ja A. U. S-i esimehe ja ajakirja vastutava toimetaja kohustest.

Ses olukorras toimus meie ajakirja vastutava toimetaja seakordne vaheldus.

Oeldust selgub iseenesest, et meie ajakirja vastutavate toimetajate vaheldus ei muuda ajakirja üldist suunda, mis jääb seniseks. Ajakirja toimetajad vahelduvad, ajakirja suund ja teaduskonna ja seltsi koostöö püsib. Nende ridade kirjutaja palub ajakirja lugupeetud lugejaid ka edaspidi toetada ajakirja tellimistega, kaastööga ja sõbraliku suhtumisega.

* * *

Usuteadlaste konverentsi teaduslike kõnede asjus tuleb tähendada, et alates 1935 nende kõnede korraldamise on usuteaduskond, konverentsi soovil, oma hooleks võtnud. Teaduskond teeb oma liikmetele nende kõnede pidamise soovitavaks ülesandeks, ja seda võimaluse järele teaduskonna õppetoolide järjekorras. Ühtlasi on teaduskond soovi avaldanud, et kõnede jaoks oleks ka juhtlauseid üles seatud ja samal lehel vastavast kirjandusest nimetatud paar tähtsamat teost. Juba 1935. aasta konverentsil on see nii toimunud. Tulevikus tulevad teesid niivõrt aegsasti valmis seada, et neid saaks ühes konverentsi kutsetega laiali saata.

1935. a. konverentsil pidas teadusliku kõne V. T.'i teaduse professor dr. A. Bulmerincq. See kõne järgneb siin osalt lühendatud kujul.

Immaanueliennustus (Jes. 7) uuemate uurimuste valgusel.

(Väljavõtte jaanuarikonverentsil 22. I 1935. peetud ettekandest).

Prof. A. Bulmerincq.

Avades Uut Testamenti me kohtame sääl (Mt. 1, 23) esimese vanatestamentliku ennustusena tsitaati Jes. 7, 14. Tänase päevani kestub selle koha ümber ägedaid vaidlusi.

Püüame endile siinkohal esmalt ligi tuua ühenduse, milles mainitud sõnad on öeldud. Meid asetatakse ses süüria-efraimiidi sõja aega (734—732). Viimase all mõistetakse sõda, mille põhjustas leping põhjariigi ja Damaskuse arameariigi vahel. Selle lepingu peaeesmärgiks oli vastu astuda üha laiuvamale assüüria imperialismile. Seepärast oli lepinglasile tähtis kaasa tõmmata võimalikult paljusid palestiina väikeriigest. Niisuguste väikeriikide hulgas näis ihaldatava liitlasena esmajoonel Juuda kuning-

riik. Ometi Juuda, kus tollal valitses kuningas Ahas, tõrkus ühinemaks koalitsiooniga; seetõttu otsustasid liitlased teda väevõimuga sundida ühinemisele.

Selle eesmärgiga tungisid nad Juudasse ja ähvardasid Jeruusalemma. Oma hädas otsustas Ahas sedapuhku seisukorda kõige õnnelikumalt lahendada sel teel, et kavatses pöörduda abipalvega Assüüria kuningas Tiglatpileser III. poole.

Tol kriitilisel ajal sai Jesaaja jumaliku käskluse üles otsida kuningas ülemise tiigi veejuhtme juures. Järgnedes sellele jumalikule ülesandele Jesaaja peab kuningale kolm kõnet (7, 4—9. 10—12. 13—17).

Neist kõnedest on kaks esimest suunatud otseselt kuningale, kolmas aga kogu kuningasoole.

Meie vaatluses tuleb arvestada eelkõige kolmandat kõnet, kuid enne peatume lühidalt ka esimeste kõnede juures.

Esimeses kõnes prohvet eriliselt toonitades manitseb kolmeastmeliselt ülesehitatud väljendites kuningat kartmatusele silmapilgu ähvardava hädaohu suhtes. See hädaoht küll paista kardetavana, ei olla seda aga tõeliselt mitte: vaenlased sarnlevad kahele tukile, mis küll veel suitsevad, kuid ei põle.

See manitsus põhjendus asjaolus, et liitlaste kavatsus — tungida sisse Juudasse ja seada sääal valitsejaks mõnd aramea-last — korda ei lähe, igatahes aga eeldusel, et kuningal, ta kojaj ja rahval oleks usku ning usaldust Jahvee suhtes.

Siiski ei leia prohveti sõnad Ahase poolt mingit vastukõla. Seepeale on prohvet nõus kinnitama oma kuulutuse tõde kuningale mõne tähe läbi.

Ometi lükkab kuningas sellegi ettepaneku näiva vagaduse silmakirjaliku maski all tagasi, toetudes nimelt jumalikule nõudele Jumalat mitte kiusata (vrđl. Deut. 6, 16), ilmsesti aga seetõttu, et talle näisid assüüria sõjajõud kindlama kaitsevahendina kui Jahvee abi.

Seepeale võtab prohvet sõna kolmandat korda, pöördudes nüüd erinevalt eelmisist kõnedest mitte enam isiklikult kuninga poole, vaid kogu kuningliku soo poole.

See kolmas kõne algab asjaolu nentimisega, et kuningas pole solvanud oma käitumisega mitte ainult prohvetit, vaid eelkõige eksinud just Jumala vastu, kelle nimel ning ülesandel Jesaaja on teotsenud. Kuna kuningas on loobunud vastu võtmast tähte, siis Jumal ise annab küsimatult kuningale ühe sel-

lase. See ongi Immaanueli täht. Oma kuulutuse esildab prohvet sõnades: „Vaata, *álma* saab rasedaks ja sünnitab poja ja paneb ta nimeks Immaanuel“.

Selle salmi seletus sõltub kõigepealt sõna *álma* tähendusest. Senini avaldatud seletusist on tähtsamad järgmised:

1. *álma* on prohveti naine.
2. Ta on kuningas Ahase naine.
3. Keegi noor naine, kes juhtus kuninga ja prohveti kõneluse ajal nende juures olema.
4. Keegi naine, kes parajasti rase oli resp. kõik rasedad naised, kes pärast oma mahasaamist hüüavad: „Immaanuel“, s. o. Jumal on meiega, mõeldes seejuures taganevaile aramealasile. Kui siis Ahas hiljem neid lapsi kohtab, siis on see talle niihästi Jesaaja ennustuse kui ka ta enda uskmatusel meeldetuletuseks. Teisi sõnu: täht sisaldab vaid teateid aja suhtes, tähistellesseda raseduse kestvusega, s. t. umbes aasta pärast lähevad vaenlased tagasi.
5. Taaveti suguvõsa, millest võrsub uus Iisrael.
6. Keegi prohvetist visioonis nähtud naine, kes on identne Messia emaga.
7. Iisraeli kogudus.
8. Rahvaeshatoloogias jumaliku lapse emana kujuteldud neitsi; laps on muidugi Messias.
9. Messia ema, kellena samastuv Miik. 5,2 esineva *Jólēda* kujuga.
10. Keegi teatud, Jumalast Immaanueli emaks valitud neitsi, kes poja kindlamat kuju omades ka ise prohveti silmis tõusis üha suuremasse valgusse.

Mainitud seletusist pälvib tähelepanu kaheksas vaade, mille järele *álma* on rahvaeshatoloogiline kuju. Gressmanni järele (Ursprung der israel. jüdischen Eschatologie, 1905, lhk. 270—286) rahvaeshatoloogia viitab siin ühele välismaisele müüdile, mille järele jumalik laps elu saab neitsilt. Igatahes on soovitav väljend „rahvaeshatoloogia“ asendada „vana-ida kujutlusilmaga“. Selle suunalise kaaluva materjali eest võlgname tänu esmajoones tuntud Berliini kirikuloolase ja Lutheri uurija Karl Holli († 1926) käsitelule: „Der Ursprung des Epiphanienfestes“ (SB d. Kgl. Preuss. Akademie d. Wiss. 1917, lhk. 402—438). Seda materjali on täiendanud veel Rudolf Kittel teoses: „Die hellenistische Mysterienreligion und das A. T.“ 1924.

Neis mõlemas teoses toodud materjalist olgu siinkohal järgmist esildatud:

Aleksandrias on seoses jumaliku poeglapse sünniga (neitsist) kaks püha, milliseist üht peeti 25. detsembril, teist 6. jaanuaril. Viimane püha oli määratud *Αἰών*'i sünni pühitsemiseks — s. t. korrapärases vahelduvuses nooreneva aja pühitsemiseks; teisi sõnu: *Αἰών* oli aja ning igaviku jumalaid. Ühtlasi oli ta ka Aleksandria kaitseisandaid. Selle püha haripunktiks osutus kuke-laul, mis aset leidis hiilgava rongikäigu ajal, mille juures kanti maa-alusest ruumist väljatoodut puust . . . kuldsete ristidega kau-nistatud, muidu ent alasti olevat jumalakuju seitse korda muu-sika saatel ümber sisima templi ja siis taas oma kohale ta-gasi viidi.

Küsimusele, mida sellane müsteerium tähendab, kõlas vas-tuseks: *σήμερον ἡ κόρη τουτέστιν ἡ παρθένος ἐγέννησε τὸν Αἰῶνα*, s. o. täna on *kore*, s. t. neitsi, Aiooni sünnitanud (Holl, lhk. 426).

Sarnane hüüe, nagu see kõlas Aiooni sünni puhul, on tut-tav muide ka eleusüünilisis müsteeriumes, kus ta kõlas järg-miselt: *Ἰερὸν ἔτεκε πῶτνια κοῦρον Βριμῶ Βριμόν τουτέστιν ἰσχυρὰ ἰσχυρόν*, s. t. emand on sünnitanud püha poeglapse, Brimó Bri-món, tugev tugeva (Kittel lhk. 24).

Mis puutub 25. detsembri pühitsemisse, siis kuulus see tal-visele pööripäevale.

Ööl vastu 25. detsembrit tuuakse pühimast paigast välja väikese poisikese kuju. Koidikul lahkub rongikäik pühast kamb-rist, kusjuures ees kantakse sedasama poisikese kuju vastsün-dinud päikesejumala kujutisena. Sel puhul hüütakse:

ἡ παρθένος τέτοκεν, αὐξεί φῶς —

s. t. neitsi on sünnitanud, valgus suureneb (vt. Holl, lhk. 427 j. ja Kittel, lhk. 23 j.).

Päris sarnleva püha üle Petra (Edomis) ja Elusa (5 tundi Be'eršebast lõuna pool; Kittel, lhk. 32 märkus 3. järele Loode-Araabias) linnades leidub teateid Epifaniusel.

Nende kirjeldatud vana-ida paralleelide põhjal näib eelpool p. 9 all toodud vaade, mida esitavad ka Mt. 1, 23 ning Delitzsch, Ewald, Orelli², Feldmann ja Procksch, omavat enimal määral tõenäosust.

Teine küsimus, mis kerkib ülaltoodud seletuse omaksvõtu puhul — mille järele *álma* tähendab Messia ema — on see, kas *álma* all tuleb mõista neitsit või noort naist. LXX (*παρθένος*),

Vulg. (virgo) ja Peš. (בתולה) esindavad esimest seisukohta, samuti LXX-ga kooskõlastunult ka Mt. 1, 23.

Seejärele võib käsitledavas kohas *álma* tähendada niihästi noort naist kui ka neitsit; ometi kõneleb neitsi poolt suurem tõenäosus; ja võib isegi minna kaugemale ning väita, et Jesaaja juures *álma* peab tähendama neitsit. Selle kasuks räägib iga tahes artikkel, mis viitab kuulajatele tuttavale neitsile vana-ida kujutlusilmas.

Eelnevaga seltsib veel sõna *álma* tõlgendus vanus versioones, milliseile on juhitud tähelepanu juba varem.

Álma'st väidetakse alul, et ta rasedaks saab ja poja ilmale toob, kellele ta nimeks paneb Immaanuel. Seda nime on seletatud mitmeti; vastavalt *álma* mõiste seletusele on võimalik eritella siingi 10 peaseisukohta: Immaanuel on

1. Jesaaja poegi;
2. kuningas Hiskia poegi;
3. kellegi juhuslikult kohalviibiva naise poegi;
4. tähendab noorpõlve, mis sünnib ilmale alles peale liitlaste taganemist;
5. on Messiana Taaveti soo poegi;
6. Messiana iisraeli koguduse poegi;
7. Messias visioonis nähtud jumaliku lapsena;
8. Messiana rahvaeshatoloogiast tuttav jumalik laps;
9. Messiana Miik. 5, 1 jj tuntud kuju;
10. jumaluse ja inimeskonna isiklik vahendaja, kelle kuju aegade voolus pidevalt vaheldub.

Neile 10 vaatele seame vastu järgmist:

1) Immaanuel pole kollektiiv, vaid üksikisiksus. See selgub võrdlusest paralleelidega Gen. 16, 11 ja Kohitum. 13, 3, millised kohad on esildatud sangarite- ja lunastajaootuse stiilis. Samale järeldusele võib jõuda ka võrreldes öelduga Jes. 8, 8, kus käsitletakse Juudamaad Immaanueli valdkonnana.

2) Immaanuel on davidiid. Selle nime mõistmisel tuleb silmas pidada, et Jes. 7 ühes kahe teise jesajaanliku kohaga: 9, 1—6 ja 11, 1—9 moodustavad kooskõlastuva ennustusterühma. Selles triloogias käsitleb pt. 7 jumaliku lapse saamist ja sündi, 9, 1—6 ta sündi ja kuninglust, 11, 1—9 ta kuninglust ja kuningriiki.

9, 1—6 on mõeldud jumalik laps davidiidina, sest s. 6 ütleb temast selgesti, et ta tulevikus istub Taaveti aujärjel.

Ka 11, 1—9 näitab lõppajastu valitsejana Iisai (Taaveti isa) järeltulijat; üks ole ju kohe mainitud kohal alul öeldud: võsuke tõuseb Iisai kannust.

Ometi on Immaanuel enam kui Taaveti soo printse: ta on jumalik laps, kuna ta toiduks on piim ja mesi (s. 15). Piim ja mesi on aga vana-ida arusaamise, järele jumalate toit (vt. H. Schmidt, SAT² II, 2 lhk. 13, Zimmermann, KAT³ II lhk. 526).

Oli tähtis silmapilk, mil prohvet Jesaja kuulutas kuningas Ahasele Immaanueli tähest. Kittel (GVI, II⁶ lhk. 361) ütleb selles momendist, see olla maailmale kinkinud messia.

Tõeliselt seostus nüüd esmakordselt vana eelprohvetlik lunnastaja- ning päästjaootus (Gen. 49, 10 jj., Num. 24, 17 ji. Gen. 3, 15) Taaveti suguvõsaga. See side kujundas siitpeale kogu vtl. messiakujutluse aluse.

Vaatleme nüüd immaanueliennustuse edasist käiku, eriti ss. 15—17 piires.

Ses rühmas tulevad salmid 15 ja 16 ümber asetada. Sel teel saavutame kaks rühma väljendusi, mis viitavad Immaanueli kahele eluastmele, nimelt neile kahele, mis järgnevad ta sünnile. Sääal on esmalt õrna lapsepõlve aeg, millist iseloomustatakse sõnuse: „enne kui poeglaps teab kurja põlata ja head valida.“ Sel ajal peab mõlema liitlase maa — s. o. aramealaste ja efraimiide maa — maha jäetama, s. t. antama hävingule.

Sellele õrnale lapseeale järgneb teine eluaste, kus ta teab eritella head kurjast; õigemini: kus ta teab põlata kurja ja valida head, mis tähendab seega küpsemate aastate saabumist.

See aeg on Juudale katsumisajaks. Viimane toimub tegelikult assüüria invasiooni näol. Selle katsumise suurust tõestatakse esile riigilõhestuse tõsiasjaga kõrvutamise kaudu (s. 15.17).

Siin esineval ligema tuleviku kolme peajärgu iseloomustusel Immaanueli kolme arenguastmena (sünd, õrn lapseiga ja küpsemad aastad) on teatud analoogia Vergiili IV ekloogiga.

Lõpuks veel pisut vaadeldud peatüki kaheksa viimase salmi üle. Nad moodustavad s. 17. ligema seletuse, s. t. Juuda katsumise teate suhtes.

Meie vaatlus pidi näitama, et tänapäeval immaanueliennustuse seletuses uuesti kaldutakse tagasi tulema selle koha vanimate seletuste juurde. Mitte asjata ei seisa oleviku vanatestamendi-teadus tagasijuhtiva liikumise tähe all.

Usuõpetus uues keskkoolis.

J. K õ p p.

Keskkoolide ümberkorraldamisega ühenduses kerkis loomulikult üles õppekavade uuele olukorrale kohandamise küsimus. Kuna minul Hariduse- ja Sotsiaalministeeriumi Koolivalitsuse soovil ja ülesandel möödunud suvel tuli koostada usuõpetuse esialgne õppekava ja asi sugugi veel ei ole lõplikult korraldatud, siis tahaksin, soovides kaasa aidata võimalikult otstarbekohase tulemuse saavutamiseks, siinkohal tähendada mõningatele juhtumõetele ja kaalutlustele, mis minu arvates oleksid mõõduandvad õppekava koostamisel ning esitada nendega seoses üldjoonelise kava, milline minul kindlaks kujunes. Pean endastmõistetavaks, et siin mõnigi asi vajab korrektuuri tegelikkude kogemuste põhjal, misjuures esitatud kava võiks olla vastavate arutluste aluseks ning lähtekohaks.

Kõigepealt on vaja jõuda selgusele, kas tuleb keskkooli õppekava koostamisel lähtuda ainult neljaklassilisest algkoolist või arvestada ka algkooli viiendat ning kuuendat klassi, milliste õppekava võrduks keskkooli kahe esimese klassi omale. Sellest oleneb, kas jaotada asjaomane õppematerjal kolmele või kahele kontsentriale. A priori tundub, et kolme kontsentri on liiga palju ning peaks piirduma kahega, s. o. keskkooli ja gümnaasiumi kursusega, jättes algkooli kõrvale. Ometi ei saa täiesti ignoreerida seda asjaolu, et kuueklassiline algkool jääb alles ja et osa õpilasi sealt tuleb keskkooli ning teine kuueaastase õpiaja järele lahkub jäädavalt koolist. Kuigi eeldada, et viimaseid ei võiks keskkoolis üldiselt olla palju, siis ometi esimesi, s. o. algkoolist keskkoolidesse astujaid, ei tohiks mitte olla päris vähe. See aga toob ühes vajaduse, vähemalt ülemineku ajal, kooskõlastada sobival kujul keskkooli esimese ja teise klassi õppekava algkooli viienda ja kuuenda klassi kavaga, et vältida õppimise jätkamisel õppekavade erinevusest tekkivaid raskusi nii õpilastele kui koolidele. Algkoolide suhtes aga tuleb kindlasti arvesse võtta, et suurem osa õpilasi läheb kuuendast klassist ellu. Sellepärast on endastmõistetav, et algkool annab õpilastele võimalikult teravikliku hariduse, varustades neid kõige vajalikumaga teadmiste ja üldise vaimse arengu suhtes. Kui nõnda keskkooli esimeses ja teises klassis näha sisult, kuigi mitte vormilt, algkooli lõpuklas-

side asendajaid, siis puutume õige ligidalt kokku kolmanda s. o. algkooli kontsentri vajadusega või vähemalt võimalusega. Ei saa salata, et see teeb usuõpetuse õppekava koostamisel tunduvaid raskusi, mida siis ei ole, kui nähakse keskkooli eelastmena ainult neljaklassilist algkooli.

Kõiki asjaolusid kaaludes ning arvestades eriti ka praeguse ülemineku aja tingimusi ja tarbeid, kujunes mõte koostada keskkooli usuõpetuse õppekava nõnda, et 1. ja 2. klassi õppematerjal annaks üheltpoolt tervikliku lõpu algkooli nelja klassi tööle, teiselt poolt aga moodustaks ka aluse keskkooli 3.—5. klassile. Sellega ühenduses üleskerkivate raskuste lahendamiseks võiks alles tegelik elu anda lõplikult väärtuslikke pidemeid.

Mis puutub keskkoolisse, siis tuleb tema õpetust muidugi kujundada nõnda, et see omaks tervikliku sisu ja ilme, kuna suurem osa keskkooli lõpetajaid astub siit otse ellu. Sellelt seisukohalt osutub vajalikuks käsitleda keskkoolis kõike seda ainet, mis võib sisendada õpilastesse kristliku mõtte- ja eluviisi olulisemaid elemente, nõnda et õpilaste maailma- ja eluvaate kujunemine, niipalju kui usuõpetus siin saab olla kaastegev, oleks võimalikult ühtlane ja täielik. Selle juures tuleb püüda olla valvel, et nii keskkooli kui gümnaasiumi klasside õppetöö suudaks küllaldaselt kõita õpilasi, viia neid kaugemale ja sügavamale usutõdede mõistmises ja hindamises, ning ei tunduks ainult lihtsa, igavust sünnitava kordamisena. Kahtlemata on mitme kontsentri juures praegu mainitud hädaoht õige suur ning selle vältimine nõuab nii õppematerjali valimisel kui läbitöötamisel õpetajalt palju tähelepanu ning vaeva. Kuid arvestades eespool toodud põhjusi mitme kontsentri moodustamiseks, samuti seda, et õppematerjal on piiratud — Pühakiri Vana ja Uue Testamendi näol, katekismus, kirikuluugu, usuline luule resp. kirikulaul, — ning viimaks asjaolu, et selle ainese käsitus ei saa toimuda lihtsalt puht-ajalises järjekorras, vaid peab tihti sündima rööbiti, teineteisega seoses, ei saa mööda õppematerjali vormilikust kordamisest õppekavas, misjuures küll tuleb pidada endastmõistetavaks, et sisuline käsitus suudab hoida alal ning süvendadagi huvi asja vastu.

Kõige selle juures ei saa viimaks unustada seda tõsiasja, et nagu iga õppeaine, nii ka usuõpetus, kui ta peab täitma oma ülesande, nõuab teatava materjali hulga läbitöötamist ja selleks vajalikku aega. Kui usuõpetus peab olema tõesti mõjuv tegur õpi-

laste usulis-kõlblise elukäsitluse ja käitumise kujundamisel, siis tuleb arvestada kohast materjali hulka, mille kaudu õpilased puutuvad kokku võimalikult kõigi nende elementidega, mis siin on tegevad, ning omandavad tegelikultki võimalikkuse usulis-kõlbelisse ilma süvenemiseks. Sellelt seisukohalt on paratamatu, et usuõpetuse kava koostamisel, samuti selle teostamisel, arvestatakse aega, mis laialiste kogemuste põhjal tundub olevat üheltpoolt minimaalne, teiselt — piisav, nimelt klassi kohta kahe nädalatunniga. Vähema tundide arvu juures osutub usuõpetusele seatud eesmärgi saavutamine tõsiselt küsitavaks.

Eelöeldu põhjal tulevad õppematerjali jaotamises ette võtta mõned suuremad või vähemad muudatused, võrreldes senisega. Siia kuulub Vana ja Uue Testamendi materjali otstarbekam valimine keskkooli esimeses ja teises klassis (5. ja 6. õppeaasta) ning kirikuloolise ainese lisandamine nende klasside õpetuse sisukamaks ja ümmargusemaks tegemiseks. Keskkooli kolmandas klassis (7. õppeaasta) saab lubada Vana Testamendile ainult umbes pool aastat, et saada aega kirikuloo ja katekismuse tarvis keskkooli õppekava raamides. Katekismuse käsitamist põhjustab eriti vajadus koondada omandatud teadmisi ning elamusi kindlamalt vormuleeritud kristlik-evangeelsete tõekspidamiste ümber ning saada teatavates piirideski usulis-eetiliste tõdede süstemaalist kokkuvõtet, kuna vastav eriaine siin nii aja kui vastavate eelduste puudusel ei saa tulla arvesse.

Keskkooli neljandas klassis (8. õppeaasta) tuleb Uude Testamenti süvenemise jätkamise kõrval anda aset vana- ja keskaja kirikuloole, et viiendas (9. õppeaasta) viia lõpule üldise kirikuloo käsitus ühes kodumaa kirikulooga. On arusaadav, et niihästi Vana ja Uue Testamendi kui ka kirikuloo aineist tuleb tunduvalt piirata, sest aeg on märksa lühem võrreldes endise keskkooliga.

Õppematerjalina on veel kõigis klassides ette nähtud usuline luule (vaimulik laul), samuti kuulub siia õpilaste tutvustamine sündsäl kohal ning võimalikult täpsal kujul jumalateenistuse korraga, kirikuvalitsuse korraldusega, koguduse liikme õiguste ja kohustega.

Kõige selle põhjal võib keskkooli usuõpetuse raamkava skitseerida järgnevalt:

1. ja 2. klassi õppekava võrdub mõne eespool märgitud täiendusega oluliselt algkooli 5. ja 6. klassi kavale.

3. kl (7. õppeaasta) tulevad käsitlemisele: 1. Vana Testamendi usulised isikud, eriti prohvetid, eluloolistes kujutistes; 10 käsku ühenduses Moosesega; Vana ja Uue Testamendi koosseis ning saamisloo peajooni; 2. Jeesuse elu tähtsamaid sündmusi; kõned taevariigist; Meie Isa palve (lühike seletus).

4. kl. (8. õppeaasta): 1. Jeesuse kannatamise, ülestõusmise, ilmumise ja taevaminemise lugu evangeeliumide põhjal; 2. II pt. 1. ja 2 õpetus. 3. Ristikoguduse algus ja ristiusu levimine; tähtsamaid sündmusi ja nähtusi vana- ja keskaja kirikuloost.

5. kl. (9. õppeaasta): 1. Tähtsamad sündmused uuemast kirikuloost; kodumaa kirikulugu. 2. III. õpetus; tutvumine sakramentide õpetusega IV ja V pt. põhjal.

Kui viimaks küsida, mis jääb selle õppekava juures veel üle gümnaasiumi kolmele klassile, siis võiks viimaste õppekava omandada üldjoontes järgmise kuju:

I kl. (10. õppeaasta): 1. Messianism Vanas Testamendis, eriti prohvetite juures (näit. Jes. 1—12, 40—43; 49; 53; Jer. 31; 50, 51 j. t.) ühendusseviiduna vastavate elementidega Jeesuse elus ja kõnedes. 2. Ristikogudus Apostlite Tegude raamatu põhjal, juurde võttes teisi Uue Testamendi kirju; kristlik kirik pärastapostlikul ajal, eriti algallikate põhjal; keskaegne vagadus, näit.: jumalateenistus, kirikud ja kloostrid; munklus; skolastika; müstika; häätegevus; usu-uuenduslikud liikumised. 3. Ristikoguduse ja kristlase usuelu avalduskujud ja viisid mõne Uue Testamendi kirja või mitmest kirjast valitud kohtade alusel: õige jumalateenistus, palve, kristlik vabadus ja kristlase kohused jne.

II kl. (11. õppeaasta): 1. Kristliku, eriti evangeelse vagaduse kujud uuemal ajal: usupuhastus — usutunnistuse kirjade (eriti Augsburgi usutunnistuse), laulude ja muu kirjanduse põhjal; ortodoksism, pietism, metodism, ratsionalism (võimalikult algmaterjali — laulud, usul. kirjandus — põhjal); sisemisjon, välismisjon. Kõige uuema aja nähtused usu- ja kirikuelus. 2. Eesti kiriku ja usuelu kujunemise iseloomulikumaid momente, tegureid ja esindajaid. 3. Lühike uskudelugu.

III kl. (12. õppeaasta): Süstemaatiline usu- ja kõlbuseõpetuse kokkuvõte.

T ä h. On kaalutav, kas uskudelugu ei oleks paigutatav siia.

Kõigis klassides: Usuline luule ja muu usuline kirjandus, võimalikult ühenduses käsitletava ainesega.

Metoodilisi märkusi.

1. Kuna mitme kontsentri tõttu aeg on piiratud, siis tuleb pidada silmas, et ei ole tähtis käsitletava materjali hulk, vaid selle tüübilisus. Sellepärast peab õpetaja suure materjali hulgast teadlikult ja kindla kava järgi välja valima ainult seda, mis tõesti oluline, jättes kõrvale kõik, mis vähem iseloomulik. See nõuab küll rohkesti tööd ja hoolt, kuid võimata oleks õpetajat sellest vabastada asja huvides.

2. Allikate lugemisele ja kasustamisele tuleb pöörata tõsist tähelepanu; eriti peaksid õpilased keskkoolis saama tegelikult küllaldaselt määral tuttavaks Püha Kirjaga.

3. Kirikulugu on esimeses ja teises klassis käsitletav ainult tähtsamate elulooliste piltide näol; ka hiljem (4. ja 5. kl) tuleb harrastada peamiselt eluloolisi kirjeldusi, muidugi juba laiemas ulatuses, millele seltsivad iseloomulikumate kirikulooliste ajastute ning nähtuste kirjeldused. Nii palju kui võimalik, tuleb tutvustada õpilasi kodumaa usu- ja kirikuelu tähtsamate kohtadega.

4. Katekismuse ja usulise luule (vaimulikkude resp. kirikulaulude) käsitlemine sündigu võimalikult seoses muu vastava ainesega — Vana ja Uus Testament, kirikulugu — sellest orgaaniliselt välja kasvades. Sel teel saavutatakse võimalus kõige paremini mõista ning haarata tihti rasket ja liiga abstraktset ainet, nagu see esineb eriti katekismuse lausetes, ning, mis ka väga tähtis, võidetakse aega, sest langeb ära vajadus ette valmistada katekismuse osa või laulu käsitlemist, kuna see antud juhul juba on sündinud.

5. Usulise luule (vaimulikkude resp. kirikulaulude) kohta tähendatagu eraldi, et õpetaja peaks valima laulud kogu kooli kursuse ulatuses nõnda, et igas klassis õpitakse võimalikult ühes viisiga 6—10 uut laulu; laulude valikul tuleb pöörata tähelepanu ka vastavate laulude seosele õndsuseloo ja isikliku elu sündmustega: pühade-, tänu-, palve-, hommiku-, õhtu-, surma-, matuse- laulud jne.

Tartu ülikooli kiriku õpetajad ja nende ametisse valimine Vene ajal.

O. Sild.

Meil on viimasel ajal päevakorral olnud ülikooli kiriku asjad ja õpetaja valimise küsimus. Sellest on olnud huvitatud ka ülikool. Ülikooli vahekorra selgitamine ja kindlaksmääramine ülikooli kogudusega oli juba õige mitme aasta eest erilise komisjoni käes arutada, jäi aga siis seisma ja pooleli. Nüüd on jälle neid küsimusi arutatud ja püütud muuseas ka ülikooli koguduse õpetaja valimise viisi selgitada. Selle juures on loomulikult kõne alla tulnud ka küsimus, kuidas Vene ajal on valitud ülikooli koguduse õpetajaid, ja ühenduses sellega küsimus, kes on Vene ajal ülikooli koguduse õpetajad olnud. Siinkohal tahame sellepärast nüüd ülikooli koguduse protokolliraamatu ja mõningate dokumentide ja teadete alusel anda vastuse küsimusele: kes olid Tartu ülikooli koguduse õpetajad Vene ajal ja kuidas on neid ametisse valitud.

*

Ülikooli kiriku küsimus tõusis esmakordselt üles kuraatori kirjas 10. III. 1820, milles öeldi, et riiginõukogu on Tartu ülikooli põhikirja lisanduste läbivaatamisel kaalumisele võtnud asjaolu, et Tartu ülikool ei evi oma kirikut, nagu teised Vene ülikoolid ja ka välismaa ülikoole. Peeti tarviliseks, et ülikooli juurde asutataks evangeeliumi-luteruse usu kirik. Ülikooli nõukogule tehti ülesandeks hoolt kanda, et valmistataks vastavad ehitusplaanid, arvesse võttes niihästi doomvaremete kirikuks väljaehitamise kui ka uue kiriku ehituse kava.

Sellest ajast peale on ülikooli kiriku ehitamise või korraldamise küsimus seisnud ülikooli nõukogu päevakorras. Kuid selle kavatsuse teostamine võttis veel palju aega. Eriti tundis muidugi ülikooli kiriku vajadust usuteaduskond, ja seda eriti sest ajast peale, kui asutati usuteaduskonna juures kroonuseminar jutlustajate ettevalmistamiseks Vene sisemaa evangeelsete asunduste jaoks. Usuteaduskond pöördus märtsikuul 1829 selles asjas ülikooli nõukogu poole, juhtides tähelepanu sellele, et edusammud teaduses kaotavad oma mõju ja tähtsuse, kui moraalne haridus puudub või

tagurpidi läheb. Viimane hädaoht varitseb nüüd, seletas usu-teaduskond, akadeemilist noorsugu, kuna puudub akadeemilisele publikule kohandatud jumalateenistus. Ka 30. oktoobril 1833 tuletas usuteaduskond seda puudust jälle meelde.

Nii kaua kui puudus ülikoolil oma kirik, otsustati korraldada akadeemilisi jumalateenistusi esmalt Jaani kirikus, kust eesti kogudus oli 1843 oma uude Maarja kiriku läinud. Akadeemilisi jumalateenistusi pidi hakkama korraldama ülikooli jutlustaja, kelleks pidi olema üks usuteaduskonna õppejõude. Tuleb vahet teha ülikooli jutlustaja ja ülikooli koguduse õpetaja vahel. Ülikooli jutlustaja paneb ametisse ülikool ise. Ülikooli jutlustaja peab vaid akadeemilisi jumalateenistusi. Selles asjas kirjutas kindral-konsistorium 26. III. 1845, et — kui ei panda ametisse erilist jutlustajat — oleks kõige sündsam anda see koht praktilise usuteaduse professorile, keda võiksid aidata teised usuteaduskonna professorid (то приличіе всего было бы предоставить мѣсто профессору практическаго богословія . . .).

1847 hakati pidama Jaani kirikus akadeemilisi jumalateenistusi. Sakramentide jagamist ja hingehoidu ei lubatud Jaani kirikus toimetada, et puuduks võimalus seal uut kogudust asutama hakata. Akadeemilisi jumalateenistusi pidas ülikooli jutlustaja. Selleks oli praktilise usuteaduse professor Theodosius Harnack. Theodosius Andreas Harnack on kuulsa Adolf Harnacki isa, sündinud 12. XII. 1816 Peterburis, õppis Tartu ülikoolis, siis ka veel välismaa ülikoolides. 1843 sai ta Tartus praktilise usuteaduse eradotsendiks, 1845 praktilise usuteaduse erakorraliseks ja 1848 korraliseks professoriks. Tema eelkäijaks sel õppetoolil oli kuulus Karl Christian Ulmann, kes 1842 oli pidanud ülikoolist ja Tartust lahuma. Th. Harnack ordineeriti 2. II. 1847 ülikooli jutlustajaks ja 25. märtsil 1847 toimus akadeemiliste jumalateenistuste pidulik avamine.

1852 läks Th. Harnack üle süstemaatilise usuteaduse õppetoolile ja 1853 läks ta Erlangeni ülikooli professoriks.

Kui Harnack läks üle süstemaatilise usuteaduse õppetoolile, valiti tema asemele praktilise usuteaduse professoriks senine Rõngu õpetaja Arnold Friedrich Christiani, sünd. 14. XII. 1897, kes oli pärit Võru maakonnast. Christiani täitis

uue praktilise usuteaduse professorina ka ülikooli jutlustaja kohuseid, alguses ajutiselt.

20. XI. 1855 konstitueerus ülikooli kogudus. Ülikooli koguduse liikmeteks võisid olla ülikooli liikmed ühes perekondadega ja surnud ülikooli liikmete perekonnad. 2 päeva hiljem (22. XI.) astus koguduse koosolek jälle kokku, et valida 6-liikmelist kirikunõukogu. Kirikunõukogu esimeseks esimeheks valiti professor dr. Bidder. Koguduse hääleõiguslike liikmete koosolek kutsuti esiotsa ringkirjaga kokku. Siis palus kirikunõukogu 14. XII. 1855 Liivimaa konsistooriumi tutvustada ülikooli jutlustaja prof. Christiani ülikooli koguduse õpetajaks. See üleminek ülikooli jutlustajast ülikooli koguduse õpetajaks oli nähtavasti mõeldud automaatsena, kuna ei leidu erilise valimise kohta andmeid ega teateid. Introduktioon toimus 8. I. 1856 ülikooli raamatukogu alumises saalis, kus sel ajal peeti jumalateenistusi.

Praktilise usuteaduse professori ja ülikooli koguduse õpetaja ametis oli Christiani, kuni ta sai Liivimaa kindral-superdendiks a. 1865.

Kuna Christiani oli nõrga tervisega, palus ta 4. XI. 1857 koguduse peakoosolekult luba, võtta omale adjunkti õpetajaametis, ja nimelt Tartu gümnaasiumi usuõpetaja cand. theol. Johannes Lütken's'i isikus. Koosolijad olid sellega nõus. 1858 magistreeris Lütken ja sai eradotsendiks, kes mitme õpetooli alalt loenguid pidas (eriti ka ajaloolise usuteaduse alalt), ametlikult loeti ta ülikooli poolt nähtavasti praktilise usuteaduse õppejõudude hulka. Abiõpetajaks jäi Lütken, kuni Christiani oli praktilise usuteaduse professor ja ühtlasi ülikooli koguduse õpetaja.

15. oktoobril 1863. a. tegi ülikooli nõukogu ministrile kuraatori kaudu ettepaneku, et ülikooli koguduse õpetajat võib kogudus valida ainult usuteaduskonna liikmete hulgast. Teaduskonna liikmeteks arvati esialgselt vaid professorid. Selle ettepanekuga ühines kindral-konsistoorium, juhtides tähelepanu sellele, et ülikooli pidulikkude sündmuste mälestamine toimub selles kirikus, samuti usuteaduse üliõpilaste harjutused. Õpetaja valik fakulteedi liikmete hulgast tagab vää-

rilise isiku valimist, kuna muidu võiksid valimise korral kergesti intriigid tekkida ja valik langeda vähemväärilistele isikutele.

26. sept. 1864. a. kinnitatigi siseministri poolt see valimise määrus.

Prof. Christiani nimetati 1865 Liivimaa kindralsuperdendiks, millises ametis ta oli veel 17 aastat, kuni 1882. Ta suri 2. III. 1886 Riias.

Prof. Christiani järele kutsuti praktilise usuteaduse professoriks uuesti Erlangenist Th. Harnack 17. IX. 1865.

Ülikooli koguduse uue õpetaja valimine toimus circulariter kokkukutsutud hääleõiguslike koguduseliikmete koosolekul 6. XII. 1865. Prof. Th. Harnack oli teatanud, et ta tervislikel põhjustel kahte ametit ei saa pidada ja palunud tema kandidatuuri mitte üles seada. Selle tagajärjel sai hääletamisel (kandidaatide ülesseadmisel) ja balloteerimisel kõige enam hääli senine abiõpetaja dotsent Lütken s, nimelt pro 45, c. 17; teistest kandidaatidest sai näit. prof. Engelhardt poolt 20, vastu 40, prof. v. Oettingen poolt 12, vastu 50. Lütken s introdotseeriti kindralsuperdendiks saanud Christiani poolt 16. I. 1866 (vt. selle kiri 28. XII. 1865).

Lütken s oli koguduse õpetaja ja usuteaduskonna õppejõud 1866—1875. 1875. a. alul läks ta Riiga Peetri kiriku ülemõpetajaks († 1894).

Praktilise usuteaduse professor Th. Harnack palus 1875 end haiguse pärast ametist vabastada, milline palve rahuldati samal aastal. Th. Harnack andus selle järele veel teaduslikule kirjanduslikule tegevusele paljude aastate jooksul. Ta suri 13. IX. 1889.

Peale Lütken si ja Th. Harnacki ametist lahkumist ei pidanud kogudus võimalikuks õpetajat valida, enne kui on jälle täidetud praktilise usuteaduse õppetool. Seni vikareeris konsistoriumi ülesandel konsistoriaalnõunik Tartu õpetaja A. H. Wil ligerode.

Uueks praktilise usuteaduse professoriks valiti 19. V. 1875 ja kinnitati 5. IX. s. a. Viljandi õpetaja praost Ferdinand Diedrich Nikolai Hörschelmann (sünd. 21. XII. 1833 Martnas). Ülikooli kiriku õpetajaks valiti ta 2. XI. 1875 koguduse koosolekul. Kandidaatide üles-

seadmisel sai Hörschelmann 67-st häälest 38 h., prof. Engelhardt 19 h., prof. v. Oettingen 10 häält. Balloteerimisel sai Hörschelmann poolt 41 h. (vastu 25). Teiste kandidaatide suhtes loobuti balloteerimast. Otsustati paluda valimine kinnitada ja prof. Hörschelmann tutvustada, mis ka toimus. 1878. aastal palus prof. Hörschelmann koguduse koosolekult luba võtta omale adjunktiks cand. theol. Robert Tiling, kes aastal 1884 läks Kuramaale ametisse; siis palus prof. Hörschelmann 31. V. 1887 nõusolekut võtta omale adjunktiks dotsent mag. Reinhold Seeberg. Kogudus oli nõus.

R. Seeberg läks 1889 Erlangeni professoriks.

Hörschelmann oli professor kuni aastani 1900 ja ülikooli kiriku õpetaja kuni surmani 1902 († 20. I. 1902).

Vakantsele kirikuõpetaja kohale nimetas kindralsuperdend vikaariks esmalt õp. Lezius'e (24. I — 7. IV. 1902) ja siis õp. mag. G. Tr. Hahn'i. Viimase nimetamisega oli kogudus nõus ja palus sedasama ka omaltpoolt veel 31. III. 1902 (ülikooli koguduse koosolekul). Gotthilf Traugott Hahn on sünd. Rõuges 1. II. 1875, magistreeris ajaloolise usuteaduse alal 26. III. 1902.

Praktilise usuteaduse erakorraliseks professoriks nimetati 1901. 24. IV. Wilhelm Karl Emil Bergmann (sünd. 19. XII. 1864 Doblenis Kuramaal), kes 1898—1900 ka ülikooli koguduse abiõpetaja oli olnud, kelle jutlused ka meeldisid, kes aga ülekoormatuse pärast abiõpetaja ametist jälle lahkus.

1. XII. 1902 oli koguduse koosolekul uue õpetaja valimine teoksil. Professorid Kersten, Kwaczala, Seeberg, Bulmerincq, Bergmann, pärast ka dotsent Behrends ei soovinud kandideerida. Kuna esimeses järjekorras oleks pidanud kandidaadina arvesse tulema prakt. usuteaduse professor Bergmann, oli viimane juba 28. XI. 1902 säilinud kirjas teatanud kirikunõukogu esimehele, et ta eelseisval valimisel ülikooli kiriku õpetaja kohale ei soovi kandideerida. Põhjusi ei ole ta siin nimetanud, kuid võib arvata, et talle praktiline usuteadus veel kaunis uus aine oli, milles tal oli tarvis veel koduneda, kuna ta alguses oli olnud U. T-i õppetooli juures eradotsendiks. Selle juures ei olnud ka ta tervislik seisukord kõige parem, mida tõendas ta varajane surm. Vahest oli ka teaduskond enamuses sel korral mag. Hahni poolt, mis siis seletaks kõigi professorite loobumist kandideerimast. Nii jäid valimise koosolekul kandidaatideks järele vaid

er adotsendid vikaarõpetaja mag. G. Tr. Hahn, mag. Frey, dr. Seesemann. Balloteerimisel saab mag. Hahn kõik 41 h. poolt, vastu ühtegi; Frey saab 3 poolt ja 38 vastu. Seesemann, saades kandidaatide ülesseadmisel 1 h. poolt, loobus balloteerimisest. Õpetajaks valiti seega G. Tr. Hahn ja kinnitati Liivimaa konsistooriumi poolt 28. XII. 1902. Peale professor Bergmanni surma sai G. Tr. Hahn ka praktilise usuteaduse professoriks. Tema oligi viimane ülikooli kiriku õpetaja Vene ajal. Ta suri 14. I. 1919.

*

Tagasi vaadates öeldule näeme, et kogu Vene aja jooksul tegelikult on ülikooli jutlustajateks ja ülikooli koguduse õpetajateks olnud usuteaduskonna praktilise usuteaduse professorid. Selles suhtes on tähelepanuväärne, et ülikooli jutlustaja (Christiani) automaatselt ülikooli koguduse õpetajaks sai. Eriti õpetlik ja instruktiivne oli selles suhtes ka asjalugu, et pärast Lütkeni ja Th. Harnacki ametist lahkumist a. 1875 alul kogudus ei soovinud valida õpetajat, nii kaua kui praktilise usuteaduse õppetool ei ole veel täidetud. Ja alles selle järele, kui valiti praktilise usuteaduse professor, asuti uue õpetaja valimisele, kelleks valiti siis sama praktilise usuteaduse professor Hörschelmann. Ainult kahel korral ei ole praktilise usuteaduse õppetooli esindajad õpetajateks olnud: 1) kui Th. Harnack teistkordselt valiti praktilise usuteaduse professoriks, ei lasknud ta 6. XII. 1865 end teervislikel põhjustel ülikooli kiriku õpetaja kandidaadiks üles seada, mille tagajärjel valiti senine abiõpetaja dotsent Lütken õpetajaks. 2) Teine niisugune juhus oli 1. XII. 1902, kui kõik professorid, nende hulgas ka praktilise usuteaduse professor Bergmann, ja siis ka dotsent Behrendts, teatasid, et nad ei soovi kandideerida ja selle tagajärjel eradotsentide hulgast valimine pidi toimuma, ja nende hulgast valiti senine vikaarõpetaja mag. G. Tr. Hahn. Tähendab, neil kahel korral jäid praktilise usuteaduse esindajad valimata sel põhjusel, nagu asjakäigust peab arvama, et nad ise ühel või teisel põhjusel keeldusid kandideerimast, ja ses olukorras valiti senine abiõpetaja või vikaarõpetaja.

Edasi näeme, et ülikool loomulikult soovis ja püüdis ühendada enesega võimalikult ligidalt ülikooli

kirikut. Ühendajaks pidi olema usuteaduskond, kes ju ka kirikut kõige enam oma praktilise õppetöö jaoks vajab. Kinnitati sellepärast määrus, et ülikooli kiriku õpetajaks pidi olema üks usuteaduskonna liige (tegelikult mõeldi selle juures eriti praktilise usuteaduse professorile). Peale selle määrati, et ka pooled kirikunõukogu liikmeist peavad olema usuteaduskonna liikmed. Kui nõukogu oli 6-liikmeline, olid 3 neist usuteaduskonna liikmed; kui 8. I. 1862 otsustati tõsta kirikunõukogu liikmete arvu 8-le, määrati, et neist 4 peavad olema usuteaduskonna liikmed. Et kirikunõukogu pooled liikmed olid usuteaduskonna liikmed, see seletab meile seda asjalugu, et kirikunõukogu oli hästi informeeritud usuteaduskonna seisukohast ülikooli kiriku valitava õpetaja kandidaadi suhtes, nii et ei olnud siis erilist vajadust, et usuteaduskond erilises ametlikus kirjas oma seisukohta kandidaadi kohta oleks pidanud avaldama.

Juba Vene ajal on seega, nagu näinud oleme, kogu aeg oluliseks peetud, et side ülikooli ja ülikooli koguduse vahel kindel ja vahekord selge oleks.

Seda peetakse ka meie ajal oluliseks ja tähtsaks, nii hästi ülikoolile kui ka ülikooli kogudusele. Arvestades seda arenemiskäiku, neid mainitud asjaolusid ja kaalutlusi, on eesti ülikoolis ülikooli kiriku ametliku õpetaja (s. o. eesti pihtkonna õpetaja) valimise kohta maksvaks tunnistatud järgmised sellekohased määrused ja kokkulepped: Ülikooli koguduse 3. juulil 1926 registreeritud põhikirja § 20-s: „Koguduse ametlik õpetaja peab olema Usuteaduskonna liige (korraline professor, erakorraline professor, professori kohuste täitja või dotsent). Erakordselt võib ka väljaspool usuteaduskonda seisvat isikut (endine professor, eradotsent jne.) õpetaja ametisse valida, kuid niisugusel korral on ametiseseadmise juures usuteaduskonna heakskiitmine tarvilik.“

Kuidas tegelikult selle §-i alusel kandidaatide ülesseadmine peab toimuma, selle kohta lepatakse 1934/1935 ülikooli ja ülikooli koguduse vahel järgmiselt kokku:

„Koguduse ametlik õpetaja valitakse usuteaduskonna määraliste õppejõudude hulgast (korral. professor, erakorral. professor, dotsent), ära kuulates usuteaduskonna kogult küsitud arvamist. Usuteaduskond oma arvamuses tähendab ära tema poolt soovitud kandidaatide järjekorra.“

Kui eelmises (11) §-is tähendatud isikute seast õpetaja kandidaati ei saa, siis koguduse pihtkond seab kandidaadiks isiku väljaspoolt usuteaduskonda, siiski viimasega võimalikult seotud (endine professor, eradotsent jne.), kuid usuteaduskonna nõusolekul (§ 12).

Sama teed tuleb käia kirikuülemusel vakantsuse korral ülikooli kogudusele ajutise vikari nimetamisel.

Tähendab, ülikooli koguduse õpetaja valimise puhul pöörduv pihtkonna komitee usuteaduskonna poole palvega nimetada usuteaduskonna liikmete hulgast arvesse tulevad kandidaadid, ära tähendades nende järjekorra. Usuteaduskond nimetab kandideerivad teaduskonna liikmed, kusjuures ta iga valimise puhul oma äranägemise järele kandideerijate järjekorra ära tähendab.

Kandideerijate järjekorra suhtes asus usuteaduskond 7. XI. 1934 põhimõttelisele seisukohale, et esimeses järjekorras tuleb arvesse praktilise usuteaduse professor, kuna „praktilise usuteaduse õppetool seisab oma ülesannetelt ja tuumalt kõige ligemal ülikooli koguduse õpetaja-ametile. On õige ja soovitatav, et mõlemad ametid ühe isiku käes oleksid, nagu see tegelikult ka Vene ajal on olnud, välja arvatud 2 juhust, kus praktilise usuteaduse õppetooli esindajad ise ei saanud terviselikel põhjustel sellega nõustuda. Usuteaduskonnale on selge, et on ülikooli ja mitte vähem ka ülikooli koguduse huvides, et side ülikooli ja ülikooli koguduse vahel oleks orgaaniline ja võimalikult kindel.“

Nii näeme, et praegune kõnesolev valimiskord põhjeneb suurel määral ülikooli koguduses Vene ajal maksnud korrale ja harjumusele. See valimiskord vajab valimise tegelikuks läbiviimiseks vastastikust kokkuleppimist ülikooli ja ülikooli koguduse vahel. Ülikooli kogudus võib kõik ettepanud kandidaadid läbi kukutada, kuid seaduslikult hääletusele tulla võivad kandidaadid olenevad ikkagi usuteaduskonnast ja tema nõusolekust.

Usundtüüpide sõnastikud.

E. Tennmann.

(Lõpp.)

Andumuse või meelsuse puudus, mis ei ulata aga veel projektiivse jumala kriitikani, väljendubki formaalses rituaalis, mis osutub sellisena silmakirjaliseks — ὑπόκρισις, -της, -νεσθαι. See pole veel jumala salgamine, vaid lõtv jumala käitumine välispidiselt pedantse, sääski kurnava korrektsusega, kus usu ole-mus (neelatud kaamel) kaduma läheb (Matt. 23, 24). Kuigi vii-mane arvustus käib otseselt seaduse usu tüübi esindajate kohta, ulatab vastav hingelaad kartuse usundi tüüpi andumuse või meel-suse loomuliku puudumise pärast, kui usklik pole lausa masohist.

Normaalsele inimesele muutub sarnase jumala teenimine (θρησκεία — välispidine usukommete täitmine Ap. t. 26, 5; Kol. 2, 18; Jak. 1, 26. 27) koormaks ja ikkeks (φορτίον ja ζυγός Matt. 11, 30), mis asjata vaevab ja on tõeliselt mõistmatu (Jak. 1, 27), mõttetult seotud kohaga (Joh. 4, 20—23; Matt. 6, 6), ajaga ja välispidiste kommetega (παράτηρησις Lk. 17, 20), kui puudub südamlük kooskõla. Kuid seda kooskõla ei saa ju olla, kui usk-liku usk pole muud kui välisvarade igatsus välisjumala käest, kui esimene ja viimane huvi on isiklik aine-line kasu (κέρδος) või saak (σκόλον) välisilmast. Avaliku ametliku laadiga jumalatee-nistus on ka λειττουργία, vähe teistsugune isiklik λατρεία, kuid siiski ohvrimõtteline ja üksikule mõõdapääsmatu.

Usuliste toimingute ja rituaali eesmärk on ju mõjustada kõikvõimsat jumalust järelandmisele (ἐπιεικής), temas välja kut-suda kaastundmust (συμπαθεῖν), halastust (τὸ ἔλεος, ὁπλαρχνίζεσ-θαι), heldust (οἰκτιρμός, οἰκτεῖρω), lepitust (καταλλαγὴ), saavutada armu (χάρις), andeksandmist (ἄφεσις), lunastust (λύτρωσις), pääst-mist (σωτηρία), uusi jumalikke tōotusi (ἐπαγγέλσιν) inimlikkude tōotuste (εὐχὴ) vastu. Et needsamad toimingud korduvad ka seaduseusundis, see siin ei eksita meid. Nad on aga juba sää-l ole-mas, kus mitmed hädad ja raskused inimesi piinavad ja vaevavad (βασανίζειν). Muidugi tuleb lepituse korral uus ootamine (προσδο-κία), ja uus lootus (ἐλπίς) oma tingitud rahuga (εἰρήνη) ja puhku-sega (ἀνάπαυσις, -ειν, ἡσυχία). Siis on ka tänu (εὐχαριστία, -εἶν, χάρις ἔχειν) omal kohal. Nüüd on kartuseusklik saanud troosti (παράκλησις) ja kinnitust (στηριγμός, -ρίζειν). Kuid see olukord võib uuesti muutuda. Kiusatused (πειρασμός), kõrvalkaldumised

(ἐκτρέπεσθαι), ja eksitused (πλάνη) võivad kergesti viia uuele lan-
gusele (πίπτειν, ἐκ —) ja taganemisele (ἀποστασία, ἀφιστάναι). Kar-
tuse usund on oluliselt kõikum (σαλεύειν 2. Tess.
2, 2; Hbr. 12, 26. 27; κλυδονίζειν õdtsuma ja περιφέρειν Ef. 4, 14
διακρίνειν — kahtlema, kõikumama, διάκρισις Jak. 1, 6. Rm. 14, 1).
usk, millel puudub kindlustus (kindsus — Gewissheit, Zuversicht
— πειθώ — veendumus — 1. Kor. 2, 4; πείθειν — veenma Ap. t.
19, 8 jne. senises tõlkes — „meelitama“, 1912 a. proovitrükis —
„äratama“; kindsus — πληροφορία, -ρέω, ὑπόστασις — Zuversicht).
Sellepärast ongi vaja usus nõrku (ἀσθενής) ja jõuetumaid (ἀδύνα-
τος) alati kanda (βαστάζειν Rm. 15, 1 jne), toetada, aidata, ilma
et nende nõrkus või jõuetus kunagi kroonilisest haiguse seisundist
lahkuks. Jõuetumad jäävad alaliselt tugevate hoole- ja kaitse-
alusteks. Väga tabavalt kuuluvad siia terved laused ap. Pauluse
kirjadest, nagu näiteks 1. Tess. 5, 14: „Meie palume (παρακαλοῦ-
μεν) veel, vennad, hoiatage (νουθετεῖτε) korratumaid (ἀτάκτους),
trööstige argu (παραμυθείσθε τοὺς ὀλιγοψύχους), toetage nõtru
(ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν), olge pikameelsed kõigile (μακροθυμεῖτε
πρὸς πάντας).“ Kartuse kogudusse kuuluvad sellega nõrgad, kor-
ratumad, arad ja kõik nende hingesugulased. Nende huvides
peavad tugevad hoiduma pahanduste (σκανδαλον, πρόσκομμα, προ-
σκοπή) eest. Terve „usuline“ orientatsioon käib eeskäit nõrkade
järele. Nõrgad määravad habituse (ἔξις). Muidugi on pahanduste
all mõeldav Pauluse juures eksimised koguduse kõlbluse vastu,
mis on väljendatud käskudes. Kuid usundiloost on teada, et ka
primitiivsel astmel formaalne korrektsus ülisuure tähendusega on,
sest opus operatumi täpsusest oleneb inimeste saatus. Isegi keele
komistus (lapsus linguae) sunnib rituaali tervelt kordama. Alg-
astmel erilist kõlblust peale jumalusele alistumise ei ole.

Kartus paneb maksma kõige suurema valjuse ja kareduse
(ἀποτομία), mille korrelaat on „headus“ või heldus (χρηστότης).
Vastuolus ülalmainitud nõrkade kaitsele, mida leiame seoses
pahanduse eest hoidumise nõudega, loeme Rm. 11, 22 valjusest
langenute vastu ja pehmusest kindlate suhtes. Despootliku jumala
seisukohalt (kes elab ainult inimeste kujutluses) on loomulik
pingul hoida kardetavamaid austajaid ja mitte nõrgemaid. Aru-
saadav, et nõid või preester, kes osutus vahemeheks, ise kõige
rohkem kahe tule kahekordse pinge vahele sattus ja (αἵρειν —
pingul, kahe vahel olema — Joh. 10, 24; συνέχειν — Fil. 1. 23.
kahelt poolt kinni, Ap. t. 18, 5 — kitsikus, cf. Luk. 12, 50 ja 21,

28: *συνοχή ἐν ἀπορία*; 2. Kor. 2, 4) pidi kandma. Selles kartuse ja lootuse (ootuse Luk. 21, 26) vahel liikumises (*διστάξιν* Mt. 14, 31; 28, 17, *ἄδηλος*, kindlusetu, teadmatu, segane, ebamäärane, 1. Kor. 14, 8; *ἄδηλως* 1. Kor. 9, 26; *ἀδηλότης* 1. Tim. 6, 17 kindlusetus) seisabki võitlus (*ἄγων*), mis on ühine apostel Paulusel ja kogudustel (Fil. 1, 20. 23), kuigi vastuolulised motiivid väliselt varieeruvad. Sarnases olukorras pidi tema läbi elama kõige raskemaid kitsikusi, kui ta ennast ei päästnud kavalusega (*δόλος* Joh. 1, 48 jne., *πανουργία* 2. Kor. 12, 16). Tema pidi oma jumala tahtmist igal üksikul korral teada saama (*γινώσκειν*, *γνώσις*, *γνώστης*, *γνωστός*, *σύνεσις*, *συνετός*, *σοφία*, *σοφός*) ja rahvale teatama (*γνωρίζειν*, *μεταδιδόναι* — 1. Tess. 2, 8). Jumala tahtmist ei saanud aga igal juhul küsida, kuigi selleks aja jooksul abinõud tekkisid, nagu liisuheitmine (*κλήρος*, *λαγχάνειν*), nõidumine (*μαγεία*, -ος, -ενείν Ap. t. 8, 9. 11; 13, 6, 8; *φαρμακεία* — Kal. 5, 20; Ilm. 9, 21; 18, 23, *φαρμακός* — Ilm. 22, 75, — *κεῖς* — Ilm. 21, 8), ennustamine (*μαντεύεσθαι*). Selleks oli tarvis vastavate märkide (*σημείον*) tundmist, kui ilmutus (*ἀποκάλυψις* või jumala ilmutamine — *ἐπιφάνεια*) mitte üldmõistetavate imede (*τέρας*) kaudu kõigile teatavaks ei saanud. Siis oli vaja seletamist või tõlgitsemist (*ἐρμηνεία*, -εύειν, -ευτήης) ja õpetamist (*διδασχῆ*, *διδάσκειν*, *διδασκαλία*, -λος *διασφαεῖν* Mt. 13, 36; 18, 31). Alguses oli see targa või nõia, pärast preestri amet (*διακονία*), kellel seks suurem võim oli, mis avaldus erakorraliselt teistele võimatuis toiminguis. Selles ilmnis selle kutseala erivolitus, *ἐξουσία*. Nõid, tark, preester, ennustaja osutus vahemeheks jumala ja inimeste vahel, jumala tahtmise ja otsuste ilmutajaks ja tunnistajaks (*μάρτυς*). Jumala tahtmise ja ilmutuste vahendajana on ta juba vōhikuist (*ιδιότης* Ap. t. 4, 13; 1. Kor. 14, 16. 23; 2. Kor. 11, 6) eraldatud, on elukutseline ametnik (*διάκονος*, -νία, -νεῖν) erilise andega (*χάρισμα*) ja kutsega (*κλήσις*), kelle eriline ametioskus edasi kandub traditsiooni (*παράδοσις*) teel.

Vahemees lahutab oma isikuga kaks oluliselt erinevat printsiipi ja põhjendab sellega naiivse dualismi. See areneb aja-jooksul nii, et ühel pool asub kättesaamatu transtsendente jumal, teisel pool ilmalik patuste inimeste kogu. Selle taga aga asub päris jumalavastasuse kehastus, kelle eesmärk on oma kätte kiskuda jumala võimu. Erilise arenemise tegi see kuri printsiip läbi eetilisel astmel, kuid idu on juba sääl olemas, kus inimesel tekib kahtlus oma jumala kohta siis, kui ta tunneb ennast kahjusajana jumaliku ülivõimu mõjul. See kahjutunne oma vaikse kriitikaga

kuulub tõugete hulka, mis viivad juhuste ilmast objektiivse õiguse või seaduse usundi astmele. Sellel kahtlusel on sellega olemas oma positiivne sisu, mille karrikeeritud väljendeid võime leida kainiitide ja ofiitide (naasseenide) lahkudes, kes ka püüdsid vabaneda hirmujumala võimu alt, kuid ei leidnud õiget teed. Rida vastuolusid (*ἀντίθesis*) on algusest saadik olemas, mis nõuavad lahendust või lepitust ja panevad aluse edaspidisele arengule.

Jätame vastuolude ülevaate kõlblise astme ossa ja võtame kokku kartuse usundi elementide iseloomustuse. Liigitades usu elemente vastavalt hingefunktsioonide dogmaatikasse, eetikasse ja kultusesse, konstateerime:

Kartuse usundi dogmaatika esineb despootliku, tujuka jumala võimu survealuses (*ἄκων*) tunnustamises (*ἐξ ἀνάγκης*).

Vastav „eetika“ pole muud kui pime alistumine oma isikliku kasu pärast.

Kultus osutub jumala teadlikuks mõjutamiseks, et teda sundida täitma inimese tahtmist.

Selle usundi „ideaaliks“ jääb inimese isiklik mõnu, mureta rahu, egoistlik maine õnn. Selle usu naiivne metafüüsika kaldub dualismi antud vastuolude sunnil.

Prohvet Maltsvet.

Hugo Masing.

(Järg.)

Kevadel 1852 ta on jäänd raskesti jooksvahaigeks (K. 79, 95, 405, Vilde 34) ning kannatades valusid töötand Jumalale, et kui ta üldse veel saab terveks, siis enam ei kauple, vaid katekismuse abil õpetab külade noori ja vanu (K 405). Kuid jällegi, kuidas pöördumine sündis, on väga udune. Maltsveti enda kõneluse järgi (K 452, kuid on väga küsitav, kas see juhtum tuleb asetada sellesse aega) ta olnud meelemärkuseta maas, ta üle tulnud nagu tuul ja häälnud talle (võrreldav selle kirjeldusega on 1 K 19₁₁ jj, Hi 4₁₂ jj, s. t. ekstaasikuju on inimesele enne tuttav kui ta sellesse satub): „Juhan, tõuse üles, võta pasun ja puhu, sest aeg on ligi jõudnud!“ Sellele ei pruugi olla vasturääkiv Riia ülekuulamisest antud seletus, mida ka G. Maltsi kiri Lipule tagab. Ta tütar olevat leidnud tänavalt ühe Uue Testamendi, kuigi tal Piibel olnud kodus (pole võimatu, et see on õige, sest juhuslik leid

võib mõjuda enam kui igapäevane tuntud ese, kuid rõhutatakse seda küll vist ainult sellepärast, et ei tuleks keegi mõttele, et Maltsvet siis alles esimest korda tutvus Pühakirjaga). Alles seda lugedes ta taipab „die Tiefen des Gotteswortes, das wie güldenem Scheines ihm ins Herz geleuchtet“ (K 79) või nagu Malts sõnab (K 406): „...sealt on temale kui „tulekirjaga“ Jeesuse püha õpetus silmi paistnud.“

Võib olla ei ole haigus sugugi ainus põhjus ta pöördumiseks, kuid see igatahes andis viimase tõuke. Ta on siis Tallinnas kõnelnd (PP 1858, 131, Vilde 34), kuni algav Krimmi sõda (juulis 1853) talle andis teise hoobi. Ta seletab Riias, et see mõjund talle nõnda, et ta tundnud hirmu Issanda tulemise (Zukunft!) eest, mitte eriti sellepärast, et ta end pidand patuseks, vaid kõigi tuttavate ja kaaslaste pärast, kes eland pimedaina pattudes. Ühtlasi tulnud hirm vastutuse eest, mis talle ja teistele pandud, keda Jumala arm on valgustand, kes seda aga ei tarvita oma vaeste eksivate vendade päästmiseks (K 79). Ta on teind ka sellest tunnetusest järeldised ja müünd oma Tallinna majad odava hinna eest ning asund maale (K 406, Vilde 34). — Riia ülekuulamise protokollid on koostatud osalt hooletult, osalt diplomaatiliselt, et saaks võimalikuks Maltsvetti kasutada omis huvides, sellepärast võib muidugi küsida, kas mitte ta ülekuulajad talle ei pannud sarnaseid väljendusi suhu. Kindel on ainult, et sisuliselt Maltsveti vastused midagi selletaolist sisaldasid, sest näiteks ta sümpaatia VT. vastu üldse on suur ning see vastutusmõiste on kindlasti pärit Hesekielilt (31₇₋₂₁, 33₇₋₉). Arvatavasti see prohvet teda sellal on tublisti mõjustand, eriti kuna väline olukord mõlemil oli analoogne. Hesekiel kõneles Jeruusalemma hukkumisest, mida Maltsvet, oma viisi seletades Piiblit, võis kergesti mõista terve maailma hukkumisena.

Kõigiti tundub see jutustus täiesti normaalne ja usutav, ebatavalik on vaid hääl tuules. Kuid pöördumise aegu inimestel juhtub imelikumatki. Uus Testament võis olla ilmutuseks ka siis, kui ta enne seda küllalt oli lugend, kuna leitud raamat talle kindlasti paistis Jumala saadetud. Ka see seitsmeaastane vahemik pole midagi erilist, ning kui ettevalmistusaeg on pikk, pole tavalikult pöördumiseks vaja mingit suurt tegurit; juba väikesest tõukest piisab (võrdle üldse Augustiinuse pöördumislugu). Inimesele, kes sõjast ainult oli kuulnud, aitas teadmisest, et on sõda, selleks, et uskuma hakata maailma lõpu lähenemist. Kuid sisuli-

selt jääb seegi selgusetuks, kuna sarnane ülekanne eeldab hinge struktuuri, mida meie ei suuda hästi taibata enam.

Enam-vähem kõik Maltsveti loomumomadused leiduvad selles loos: ta on kergesti äritatav, ühendab lihtsa olмага irreaalsed asjad, nagu ikka ekstaatikud; mõtleb selgelt ja loogiliselt ka teispool reaalsust (ühelpool on lähenev hukatus, teisel katku aegu pidutsev rahvas), on sõbralik kaasinimeste vastu, et neid päästa kindlast surmast, aga sellejuures ka väga teadlik sellest, et just tema on kutsutud vahemeheks ja manitsejaks teistele. Kõiki neid omadusi hiljemgi võib tähele panna ta juures, vahel on tugevam üks, vahel teine. Sund kõneleda on alati olnud ta üle nagu VT. prohvetite, kuigi aegajalt on olnud erinev selle sunni tugevus.

Vilde pole ise mõelnud välja teisi jutustusi ta pöörmisest, vaid on võimalik, et see juba kaasaegseile oli püha ja saladuslik sündmus, millest vahest igaüks midagi autentilist teadis, aga selle oma viisi jutustas ümber ning eriti ebatavalikke jooni selles rõhutas, nagu juba Maltsvet ise (K 452), et ta olnud kutsumisel meele-märkusetä maas, tuul tulnud ta üle ja hää l käskind võtta pasun ja puhuda, sest viimsed ajad olevat jõudnud kätte. Kõige ise-äralikum on rahvale aga olnud just lugu raamatuleiust (vrdl. AA 180). Mõlemas teisendis (Vilde 29 j, 30 j) Maltsvet on alles Kostivere Loo kõrtsmik (vrdl. K 79, et teda patuteadvus juba 1845 saati vaevand) ja ühel sügisel või kevadel pärast suurt tööd kõrtsis ta jäänd puruväsinuna letile magama. Esimese teisendi järgi talle siis ilmud ingel, kes käskind teda manitsema hakata rahvast, sest maailma ots olla ligidal ja selleks, et ta sõnal oleks mõju, käskind teda kaevata ühe raudkivi alt välja kuldkaantega ja -kirjaga raamatu. Niipea kui Maltsvet, kes muidugi käsku kuuland, selle raamatu võtnud pihku, tulnud vaim ta pääle ja ta saand prohvetiks. Teise teisendi järgi Maltsvet näind unes, et kõrtsi all on põrgu ja ta ise kõige palavamas paigas ja kõige suu-rema piina käes. Siis ta andnud kõrtsi ära väga suure ja vägeva hoolimatusega ja läind Tallinna ning hakand sääl õppima palve-meheks. — Raamatust on palju muudki kõneldud. Keegi ei teadnud, kas see oli Piibel, Uus Testament või hoopis eriline prohveti raamat, mida Maltsvet üksi osand lugeda kui vaim talle pääle tuli. Kindel oldi, et kui Maltsvet seda raamatut kellelegi näitaks, siis prohvetivaim tast lahkuks. Kuid siingi: ühede järgi

seisnud nii kirjutatud selles raamatus, teiste järgi olevat ingel Maltsvetile nii öelnud juba alguses.

Arvatavasti on neiski lugudes osalt faktilist materjali. Raamat on kindlasti pärit Tallinna loost, kuid väga tõenäolik on, et Maltsvetiga midagi Kostiveres juhtus. Vaevalt on Lipul (182) õigus, et selle hingelise rahutuse tekitajaks (mida küll Lipp ei arva) võis olla see, et ta enne Kostiverre tulekut olnud kubjas ja raske kaebuse pärast sattund kahtluse alla; kuna Lipp andmed saand I'st, siis on vist mõeldud syydüstust hobusevarguses (I 103). Kuid kui uskuda natukenegi neid teooriaid, siis sarnasest unenäost juba võib järeldada, et Maltsveti hing iseendaga polnud rahul. K 79 järgi on Maltsvet ju Kostiverest lahkund just patuteadvuse rõhumise tõttu ja AA 179 oletab, et ta sellepärast hakand kaupmeheks, et pääseda selle tunde survest. Selles ei ole midagi võimatut, sest kolmepäevane prassimine kõrtsis võib ka kõrtsmikule endale muutuda läilaks ning pind sarnase unenäo jaoks on olemas.

Selle sündmuse tõeluses võib ainult selle tõttu kahelda, et Vilde 33 järgi ta sugugi pole maha jätnud kõrtsmikuametit, vaid Kostiverest, kus ta muuseas tegutsend ka salakauba veoga (PP 1858, 131, I 103), läind Lehtse Nikijärvele kõrtsmikuks (K 9 ütleb, need teated vajavad kontrollimist ja on väheustavad, sest G. Maltsi (K 405) järgi ta tulnud 1847 Kostiverest Koigi valda). Andmed peaksid olema ustavad just selle tõttu, et Malts ise selles vallas elas. Raskusi teeb ainult see, et Maltsveti enda sõnade järgi ta Kostiverest peaks olema lahkund 1845 paigu juba. Igatahes see lahkumine on olnud teatud määrani äkiline, sest Vilde 33 järgi oli olemas jutustus, et Maltsvet aetud minema Kostiverest sellepärast, et ta polla tahtnud parunile enam laenata raha. Võib olla võiks siis loo nõnda koostada, et olgugi 1845 saati teadlik oma patust, Maltsvet ainult palvetas ja luges Piiblit (K 79), aga alles 1847 jättis maha kõrtsmiku ameti. Kuid on võimalik, et siis, kui juba Maltsvet oli prohvet, rahvas mõtles need lood välja, ühendades prohvetikssaamise järsu lahkumisega Kostiverest.

Eriliselt huvitav on see raamatulugu selle tõttu, et ta kuidagi meenutab mormoonide „The Book of Mormon“ leidmist ja Maltsvet oleks võind samuti kasutada usku sellesse rahva petmiseks; sest nagu Ühendriikide metsikus Läänes leidus vähemalt üksteist inimest, kes Jumala nimel tõendasid, et nad on näind

neid kuldplaate, milledelt Joseph Smith jun. tõlkind oma evangeeliumi, niisama oleks võind neid leiduda Eestis. Kuid Maltsvetil nähtavasti polnud tähtis saada autoriteediks seda viisi, nagu aarialased, ega petta neid, kes tasse uskusid. Tal polnud vajadust mängida juhti sarnaste vahenditega.

Kuid kindel on üks, et ta ei leppind sellega, et oli ainult Maltsvet. Ta talitusviisid on „höhere Eingebungen“ (K 97) ja ta ei ole mitte lihtlabane Koeru kihelkonna mees (PP 1858, 130: Järva prohvet pole ju kellegi prohvet, vaid lihtlabane jne. Arvata-vasti sel õndsas vanal ajal oletati, et prohvetid peavad tulema Saksamaalt!), vaid midagi hoopis suuremat. Kuigi andmestik on täis vasturääkivusi ja ebaselge, paistab siiski tõenäoline, et ta pidas end alguses Ristijaks Johanneseks (K 141, K 186 kuigi sääl seisab „nüüd“ s. o. novembris 1860, kuid vrdl. K 79, millest selgub, et see süüdistus on juba vana). Kas ka prohvet Johannes (PP 1858, 144) või teine prohvet Johannes (PP 1858, 131, 146, 177 Vilde 182), keda Jumal enne maailma otsa veel kord peab saatma, on sama, kes Ristija Johannes, pole kindel. Kuid on väga võimalik, et Maltsveti arvates Ilmutamisraamatu autor oli seesama. Väär igatahes on oletus, et ta vahel olevat nimetand end Mooseseks, vahel Ristijaks Johanneseks (Lipp 182) või et ta Mooseseks pidas end varemalt (I 1862, 103).

Selline endanimetus on kindlasti olm, milles pole võimalik kahelda, kuigi Malts (K 410) väidab, et Maltsvet kunagi end polevat nõnda nimetand. Maltsvet eitab seda Riias ja kinnitab (K 80): „Nur wissentliche Verdrehung seiner Worte könne ihm Schuld geben, dass er sich für den Apostel Johannes und den letzten Propheten ausgegeben.“ Aga see on jällegi selge näide sellest, kui diplomaatiliselt või lohakalt on talitatud Riias, ainult vähe väänates esitatud süüdistusi, nii et Maltsvet neid võis eitada rahulikult, sest apostel Johanneseks ega viimaseks prohvetiks ta pole end kunagi hüüdnud.

Kuna selles olmas ei või kahtlust olla ja PP 1858, 146 Vilde 84 järgi ta isegi vangistusel Paides deklareerib: „Mina olen teine prohvet Johannes!“ (milleks selline deklaratsioon oli vajalik, jätab PP targu mainimata, nii et see teguviis on kaheldav), siis jääb üle ainult seletada, kuidas Maltsvet sarnasele arvamisele tuli. Muidugi oli üks tegur selles ta enda nimi; mis aga veel oli põhjuseks, ilmneb seletusest, mis ta annab Riias (K 79), et ta olevat kõiki palund, et nad valmistagu Issandale patukahetsuses sü-

damed, kes tuleb kohut mõistma „wie (NB! et see protokolli sõnastus pole loogiline, on selge, aga kelle süü tõttu?) Johannes der letzte Prophet durch Busseruf auf sein erlösender Kommen bereitet habe.“ Sellest igapidi väänatud lausest igatahes järgneb, et ta on end võrrelnud Ristija Johannesega. Kuid teadmata jääb muidugi, mis oli primaarne, kas teadmine, et ta on Johannes või sarnane võrdlus, et esimene Johannes valmistas ette Jeesuse lunastusele, teine ta kohtumõistmisele. Arvesse võivad tulla ka muidugi Joh. 14₆ j. 5. Mos. 18₁₈, mis teda kinnitasid sarnases oletuses.

Kuid see ei tähenda muidugi mitte, et ta pidas end taassündind Ristijaks Johanneseks või uskus hingederändu, sest ta siis oleks katsund seda kõigiti ja täpsamalt jäljendada. Kui eestlane ütleb, et ta on see või too surnud mees, siis see tähendab hoopis midagi muud; ta ei mõtle üldse sellele, kuidas sarnane asi oleks võimalik ja millise uskumisviisiga ta seda peaks endale seletama. Aega üldse ei ole ja selle tõttu on kõik sündmused sama loomuga. Tõepoolest Maltsvet on Ristija, kuid vahe on ruumis ning ülesandes. See, mis aja sisustab, on ruum ning ainult see muutub.

On kindel, et liikumine alguses oli hulga eskatoloogilisemalt ekstaatiline kui hiljem. Maltsvet kuulutas kõigepäält maailma lõppu ja kuna see oli lähedal, nõudis, et inimesed parandaksid. Kui talle endale see ootus kahvatus, ta ainult seadis üles moraalseid ja kultilisi nõudeid, millede täitmine oli vajalik õndsakssaa-miseks ja taevapääsemiseks, kuni Miina Reining tas uuesti äratas vana vaimu, mis aga väliste olude tõttu avaldus siis teistviisi. Nende lausetega on öeldud õieti kõik, mis Maltsveti kohta on öelda ja järgnev arutelu püüab neid väiteid tõestada.

PP 1858, 141 nimetab teda pisukeseks Muhamediks. See pidi olema muidugi sõimusõna, sest arvatavasti sarnase nimetuse looja ei teadnud sellest mehest muud, kui et ta oli üks ahviprohvet. Kuid imelikul kombel ta on taband hästi. Ka islam oli algselt puhtalt ekstaatilis-eskatoloogiline liikumine ja alles hiljem muutus puritanistlikuks käsuusundiks, mis oleks olnud ka maltsvetluse saatus. Võib paralleelitades minna veelgi kaugemale: Ka Muhamed püüdis alguses võita juute ning kristlasi ja alles siis, kui need teda ei tunnustand, ta muutus neile vaenulikuks. Muslimid olid sunnitud rändama välja Mekkast ja hilisem araablaste ekspansioon oleks võrreldav eestlaste väljarännuga.

(Järgneb.)

Varia.

Akadeemiline Usuteadlaste Selts juhtide vahetusel.

1934. aasta sügisel — 26. septembril — palus esimees prof. H. B. Rahamägi, kes suvel piiskopiks valiti, vabastada end esimehe kohuste täitmisest ja neid kohuseid endale võtta abiesimehel stud. E. Hindriksonil. Ühtlasi teatas prof. Rahamägi, et ta toimkondade juhatajaks jääb kuni 1. jaan. 1935. Nende teadete alusel A. U. S-i üldkoosolek 7. novembril 1934. a. valis juhatusettepanekul uueks esimeheks dekaan prof. Olaf Silla. Ühtlasi valiti prof. O. Sild ka „Usuteaduslise Ajakirja“ toimkonna juhatajaks. Sotsiaal-eetilise toimkonna juhatajaks valiti prof. Eduard Tennmann. Valitud astusid ameteisse 1. jaanuaril 1935. aastal.

Juhatus koosolekuid 1934. II peeti 8 (abiesimehe juhtimisel). Juhatus juhtis sel semestril töö toimkondadesse, milline katse ka häid tulemusi andis. Erilist intensiivsust näitasid oskussõnade toimkond mag. S. Aaslava juhtimisel ja kirikuloo toimkond prof. O. Silla juhtimisel. Ka kodukorra toimkond istus koos ja esitas juhatus kaudu üldkoosolekule vastuvõtmiseks parandatud kodukorra. Üldkoosolek võttis osa parandusi vastu, teise osa saatis aga juhatus ümbertöötamiseks.

Peale juhatus koosolekute peeti semestri jooksul 2 üldkoosolekut ja 1 referaatkoosolek. Sisse tuli kirju 34 ja saadeti välja 33 (252 postiüksust).

Semestri alul oli seltsis tegevliikmeid 149, toetajaliikmeid 22. Semestri jooksul võeti vastu tegevliikmeid 18 ja toetajaliikmeid 1 ja lahkus seltsist tegevliikmeid 9. Surma läbi lahkus A. U. S-i vilistlaste perest 2. Semestri lõpuks kujunes A. U. S-i liikmete koosseis järgmiseks: 158 tegevliiget ja 23 toetajaliiget.

Selles koosseisus astuti vastu uuele aastale uute lootustega.

Uuel aastal näeb juhatus A. U. S-i tegevust toimkondade töös ja referaatkoosolekute korraldamises. Seltsi ülesanne on korraldada toimkondi vastavalt usuteaduskonna õppetoolidele ja tutvustada seltsi liikmeskonda üksikute toimkondade tegevusega. Loodetakse aineliste võimaluste ulatuses jätkata „Usuteaduslise Ajakirja“ väljaandmist ja samas ulatuses ka kirjastamist. Eeloleval aastal tahetakse lõpule viia parandused kodukorras ja neid maksma panna. Seltsi tegevuse elustamiseks ja tagajärjekamaks muutmiseks kutsutakse ellu usaldusmeeste ja kirjavahetajate liikmete instituudid. Kirikuloo toimkond kavatseb eeloleval aastal hakata koostama üldkirikuloo lugemikku kuni Konstantin Suureni.

Tähtsamaks sidepidajaks Seltsi ja Tartust eemalviibivate liikmete vahel tahab olla aga „Usuteadusline Ajakiri“, seda eriti veel nüüd, kus Vilistlaskogu likvideeritud ja A. U. S-i liikmeskond kasvanud suurel määral eelmainitud liikmete arvel, kes Vilistlaskogu likvideerimisel astunud A. U. S-i liikmeiks. Akadeemiline Usuteadlaste Selts loodab eeloleval aastal oma liikmeskonnalt endist poolehoidu ja ühtmeelt.

E. Hindrikson.

Ülevaade Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi vilistlaskogu tegevusest.

Püüdes enese ümber koondada Eesti soost usuteadlasi, oli loomulik, et varsti päale A. U. S-i asutamist üles kerkis ka Seltsi vilistlaste küsimus. Juba 4. V. 21. a. Seltsi koosolekul puudutatakse vilistlaste vastuvõtmise küsimust. Soovi on avaldanud vilistlasteks astuda: prof. Eisen, Pöld ja Rahamägi. Neid võetakse ühel häälel Seltsi vilistlasteks vastu. Järgneval aastal kasvab vilistlaste arv 11 võrra, ja ühes sellega kasvab ka tarvidus iseseisva vilistlaskogu järele. 21. II. 22. a. A. U. S-i pidulikul vilistlaspäeva koosolekul on punkt 7. all: „Vilistlaskogu loomise küsimus“. Kuna sellest koosolekust vähe vilistlasi osa võtab, lükatakse küsimuse otsustamine edasi. 26. XI. 24. a. vastuvõetud A. U. S-i kodukorra § 22. öeldakse: vilistlased moodustavad vilistlaskogu. Selle § teostamisele asutakse 3. III. 26. a. peetud Seltsi üldkoosolekul. Päale vaidlusi vil! kogu asutamise poolt ja vastu valitakse 3-liikmeline komisjon, kelle hooleks jääb vil! kogu põhikirja väljatöötamine. Komisjoni valitakse: prof. Rahamägi, mag. Klaos ja praost Rutopöld.

19. I. 27. a. peetud ühisel koosolekul on päevakorras: „Vilistlaskogu põhikirja vastuvõtmine ja registreerimise küsimus“. Eelmisel aastal valitud komisjoni liige prof. Rahamägi esitab vil! kogu põhikirja kavandi 11 paragrahviga. Seletuses ütleb prof. Rahamägi, et tema selle kavandi on valmistanud siis, kui hulgal ajal vil! kogu moodustamise komisjoni kokku ei saanud, ja et selles põhikirjas on silmas peetud nõudeid, mida ette näeb „Seltsi-õhikute ja nende liitude seadus“. Mõningate parandustega võetakse esitatud põhikiri ühel häälel vastu. Ajutisse vil! kogu juhatusse, kelle ülesandeks põhikirja registreerida, valitakse ühel häälel: prof. Rahamägi, mag. S. Klaos ja praost G. Rutopöld.

13. IV. 27. a. kinnitatakse Siseministri poolt esitatud põhikiri mõne vähema muudatusega. Oma koosolekul 12. V. 27. a. otsustab aj. juhatus esitada ühisele koosolekule vilistlaseks vastuvõtmiseks 34 vilistlast. Nende hulgas on: piiskop J. Kukk, prof. M. J. Eisen ja usuteaduskonna eesti soost õppejõud.

17. I. 28. a. ühisel koosolekul teatab A. U. S-i esimees, et on registreeritud vil! kogu ja paneb vormiliseks vastuvõtmiseks aj. juhatusse poolt esitatud 34 vilistlaskandidaati. Uutena võetakse veel vastu 8 vilistlast. Sellega tõuseb vilistlaste arv esimesel aastal 42 liikmele. Oma esimesel koosolekul 17. I. 28. a. kell ¼12 õhtul Üliõpilasmajas, millest osa võtab 21 vilistlast, valib vilistlaskogu oma uude juhatusse 3 aastaks ajutise juhatuses terves koosseisus. Prof. Silla poolt on esitatud kiri, milles ta palub arutusele võtta vil! kogu põhikirja § 1 ja 11, milliste kohta puuduvat selgust. § 11 kohta ütleb prof. Sild, et loomulik oleks, kui vil! kogu likvideerimise korral tema varandus läheks A. U. Seltsile ja mitte Usuteaduskonna üliõpilastele, Usuteaduse Seminarile või kirikule. Selle § 11 kohta volitatakse juhatus teatama prof. Sillale, et vil! kogu ei likvideeru enne kui Selts, mille tõttu ka varandust ei saa Seltsile määrata.

22. I. 29. a. vil! kogu pääkoosolekul teatab esimees prof. Rahamägi,

et Usuteaduskonna eesti soost õppejõud on otsustanud kuuluda ainult A. U. S-i ja mitte vilistlaskokku, ja et sellepärast tuleks tema asemele valida uus esimees. Uueks esimeheks valitakse vil! M. Ostrov. 22. I. 31. a. vil! kogu koosolekul valitakse uude juhatusse 3 a. pääle: esimeheks M. Ostrov (end.), kirjatoim. mag. S. Klaos (end.) ja laekahoidjaks M. Pöld (uus).

A. U. S-i 10-da aastapäeva puhul otsustatakse Seltsile toetuseks määrata 100 krooni. Selle toetusel ilmub brošüür ülevaatega Seltsi 10 a. tegevusest. Seltsi juubelist võtab vil! kogu osa juhatus kaudu, kusjuures esimees lühikese tervituse ütleb vil! kogu poolt.

26. I. 32. a. otsustatakse A. U. S-i kirjastuse toetamiseks määrata 150 krooni ja asutatakse vil! kogu tagavarakapital. Vilistlaste arv on 5 aastase tegevuse järele kasvanud 56 liikmele. Et tihedamat ühendust alal hoida A. U. S-iga, palub juhatus Seltsi eestseisust teatada vilistlastele iga semestri alul koosolekute päevi, et linnas viibivatel vilistlastel oleks võimalus koosolekutest osa võtta.

1933. a. ilmneb, et paljud vilistlased on jäänud eemale ja pole täitnud omi kohustusi kogu vastu. 25. I. 33. a. peetud koosolekul antakse juhatussele õigus neid liikmete hulgast kustutada. Selle volituse järgi kustutab juhatus nimekirjast 9 liiget.

1933. a. muudab A. U. S. oma põhikirja, mille järele liikmed jagunevad tegev- ja toetajaliikmeteks. Ühtlasi ei ole Selts enam määratud ainult usuteadlastele, vaid ka teistel aladel tegutsevatele isikutele, kes huvi tunnevad usuteaduslikust tööst. Kuna selle põhikirja muutmise tagajärjel vil! kogu ülearuseks muutub ja ka uusi liikmeid enam juurde ei tule, otsustab juhatus vilistlaskogu likvideerida. 24. I. 34. a. kokku tulnud pääkoosolekul tuleb küsimus kõne alla, kuid likvideerimise jaoks puuduliku kvoorumi tõttu jääb küsimus otsustamata. Kuna päevakorras pole ette nähtud juhatusse valimisi, pikendatakse vana juhatusse volitusi 1 aasta pääle. 23. I. 35. a. kell 21.30 Üliõpilasmajas peetud pääkoosolekul, mis otsusvõimeline, otsustatakse ühel häälel vil! kogu likvideerida. Likvideerimiskomisjoni valitakse vil! A. Ein, M. Pöld ja S. Klaos. Kassas olev ja veel laekuv raha otsustatakse määrata Usuteaduse üliõpilastele vaimuliku kirjanduse kirjastamiseks A. U. S-i kaudu, vil! kogu protokoll-i ja kassaraamat anda Seltsi arhiivi.

Seega läks ometi teisiti, kui arvati 1928. a., ja vilistlaskogu pidi likvideeruma enne kui Selts. Ühtekokku on vil! kogu tegutsenud 7 aastat.

Kuna vil! kogu liikmed asusid laiali üle maa, siis oli loomulik, et kokku tulla ühisteks nõupidamisteks oli võimalik ainult harva. Pääkoosolekuid peeti ikka ühenduses Usuteadlaste konverentsiga, kuhu kõik vil! kogu liikmed kuulusid.

Oma lühikesel tegevuse ajal ei ole vil! kogu suutnud suurt korda saata. Aga ühte on ta kindlasti teinud, nimelt: lähendanud usuteadlasi üksteisele, kasvatanud ühtekuuluvusetunnet, nii et Seltsist väljakasvanud noored ülikooli lõpetajad ei astunud vanemate kirikutegelaste keskele kui võõrad, vaid kui tuttavad, keda lähendanud A. U. S. ja vilistlaskogu.

M. Ostrov.

Usuteadusline Ajakiri

ilmub 1933. a. peale Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi ajakirjana (seni andis välja Usuteaduskond) aastas neli numbrit à 32 lhk. kokku 128 lhk. Peale selle lisavihud.

Tellimise hind 1935. aastaks sisemaale **2 kr.**, välismaale **2 kr. 50 snt.** : üksiknumbri hind **50 snt.** Lisavihkude hind igakord eriti.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Pealadu Tartus, Akad. Usuteadl. Selts (Peeter Põllu t. 2) ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupl. (Ülikooli t. 15, Tartus), tel. 63. Toimkonna aadr.: Tartu, Peeter Põllu t. 2. Akad. Usuteadl. Selts.

Vanemad aastakäigud I—V, à 2 kr.

Üksikud lisavihud:

- 1) O. Sild. Kas Tallinna doomkirik on kirikuloolises arenemiskäigus olnud piiskopikirikuks? 1926. Hind 50 snt.
- 2) Usuteaduslisi oskussõnu. Trükk otsas; ilmub uus trükk.
- 3) Tartu Usuteaduskond Rootsi ajal. 1932, hind 1 kr.
- 4) M. J. Eisen. Vändra Tõnn 1932. a. teadete valgustusel 1933, hind 50 snt.
- 5) Hugo Masing. Anatoti prohvet. 1933, hind 50 snt.

Muid Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi toimetusi:

- 1) Peeter Põld. Usuline kriis, 1932, hind 50 snt.
- 2) Hilda Kasak. „Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilma-vaade, 1933, hind 25 snt.
- 3) Theophil Spoerri. Argipäeva Isand, hind 50 snt.
- 4) Mart Morats. Oxfordliikumine, hind 25 snt.
- 5) W. J. Oehler. Viljakas vaikimine, hind 1 kr.

Märkus: Akad. Usut. Seltsi liikmed saavad kõiki Seltsi väljaandeid 50 % hinnaalandusega.

Ladu: Akad. Usuteadl. Selts, Tartu, Peeter Põllu t. 2, ja Akadeem. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli t. 15, Tartus.